

ורכב מאמינים

עלון שבועי מבית בני אמונים

מאוצרות אמונים

פנינים על ברכת התורה

ברכה על 'עסק' התורה

"אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה"
מפני מה אנו מברכים בלשון: 'לעסוק בדברי תורה' ולא 'ללמד תורה'?"

רבנו מנוח (על רמב"ם תפלה ז' פרט):

"ואפשר לומר שתקנו לומר לשון זה, כי למשנה ולתלמוד צריך עסק - כלומר משא ומתן הרבה, כדי להבין בהם. והוסיף הר"ח (אור"ח מו ד"ה ונסקא), כי אף הברכות המרבות אשר עליהן הבטחנו בפרשת בחקתי מתנות בעמל התורה, כפי שדרשו חכמים (ספרא בחקתי ב) "אם בחקתי תלכו" - "להיות עמלים בתורה".

באור נוסף לכה הובא בשם החתם סופר:

בחרו חכמים בלשון 'לעסוק', לפי שהיא שונה ולומדי התורה ולמחזיקיה כאחת; כפי שבעולם העסקים יש מי שמרוויח את כספו בעמל ובזיע, ויש מי שכתוצאה מהשקעה אחת מצלחת שהשקיע הוא מפיק רווחים עצומים ללא עמל כף גם בלמוד התורה; יש מי שאזכה להמית את עצמו באהלה של תורה, ואשרי חלקו שמקבל שכר עצום על עמלו. אולם אף מי שלא זכה לעמל בתורה, יכול שהיה לו 'עסק' בתורה, ככה שישכיל לתמוך בלומדיה.

עוד באר הספא מקולם: כשם שבעסקי מסחר, בעל העסק מנח כל כלוו בהצלחת עסקו ומשקיע לשם כך כל מאמץ וכל דקה פנויה, כך גם בלמוד התורה אין להסתפק בשעות קצובות אלא יש להשקיע לילות כמימים.

בדרך נוספת פרש האדמו"ר רבי מנשה קליין מאונגוואר: חלק בלתי נפרד מעסק התורה הוא שאף הנהגתו בכל הליכות העולם תעשינה על פי התורה. לפיכך אנו מברכים בלשון 'לעסוק', שלשון זו כוללת מלבד את עסק הלמוד עצמו אף את העבדה שאת כל עסקנו בעולם עלינו לנהל על פי 'דברי תורה'.

אור: 'תקנו' תורה ודעת עמי מט; 'פשוט ועיון' [לגו"י שער ברוך] ברכות מט א; 'משנה הלכות ח"ו סי' ג

ברכה על למוד 'שלא לשמה'

"אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה"
בביתנו בארו בכמה דרכים את הסבה שתקנו ברכה זו בלשון: 'לעסוק בדברי תורה', ולא 'לעסוק בתורה':

ר"ן גו קור פרט כי לשון 'דברי' כוללת אף את התורה שבעל פה המכונה: 'דברים שבעל פה' (ראה גיטין סב), שאף עליה אנו מברכים.

ה"ח"י אדם' פרט: כיון שפסק השלחן ערוך (אור"ח מז

'אמן' מדאורייתא על ברכת התורה

"ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל"

במסכת ברכות (כא א) למדו חכמים את חייב ברכת התורה מהפסוק (דברים ח'): "כי שם ה' אקרא הבן גדל לאלקינו". ופרט רש"י (שם ד"ה כ"י): בטרם פתח משה בשירת האזינו הורה לישראל: "כי שם ה' אקרא" - בטרם אחל לעסוק בדברי התורה אקרא בשם ה' באמירת 'ברכת התורה', ואתם "הבן גדל לאלקינו" - בעניית אמן אחריה.

נחלקו ראשונים האם דרשה זו זה היא דרשה גמורה, ואם כן האם חייב ברכת התורה הוא מדאורייתא או שפא אין זו אלא 'אסמכתא' בעלמא, והחייב לברך 'ברכת התורה' אינו אלא מדברנו. הרמב"ן (שכתב העשין מצוה טו) סובר שברכת התורה היא מצוה מן התורה ואף מונה אותה במנין המצוות שלו (וכן דעת ראשונים ופוסקים נוספים, ראה 'משנה ברורה' ר"ש טז), ואולם הרמב"ם סובר שחייב ברכת התורה הוא מדברנו (רמב"ן פ"ה).

כתב הר"פ מגדים: לדעת הרמב"ן שצויו "כי שם ה' אקרא" המחייב בברכת התורה נמנה במנין המצוות, יש לומר שאף חציו השני של הפסוק: "הבן גדל לאלקינו" המקלד על עניית אמן נכלל אף הוא בצויו זה. ונמצא שכפי שברכת התורה היא מדאורייתא, אף חובת עניית אמן אחריה היא מדאורייתא, ומי ששומעה ואינו עונה 'אמן' אחריה נמצא מבטל מצות עשה מדאורייתא. לאור זאת פסק הפרי מגדים כי כשעומד האדם לפני שני בני אדם, האחד מבקש לברך ברכת התורה, ומשגחה - ברכה אחרת שחייבה מדברנו, עליו להעדיף לשמע את המברך על התורה. שכן בעניית 'אמן' אחריה ירויח קיום מצות עשה מדאורייתא.

'תבת גמא' [לבעל הפ"ח] דברים לב ג, 'פרי מגדים' א"א רטו ו

ז) שההרהור בדברי תורה מתר אף קדם ברכת התורה, לפיכך תקנו לברך בלשון 'לעסוק בדברי', כלומר: עד עתה מתר היה לנו רק להרהר בתורה, והברכה מתירה לנו אף להגות את דברי התורה בפה.

עוד באר רבי צדוק הכהן מלבינין: לשון 'לעסוק בתורה' הינו 'בתורה' ממש, כלומר: ללמד את התורה 'לשמה'. אף בלשון 'דברי תורה' נכלל אף למוד 'שלא לשמה' המכונה 'פסטיא דאורייתא' (ראה ירושלמי ברכות ט ה). לפיכך אנו מברכים בלשון זו, שכן מי יערב לנו שאכן נזכה ללמד 'לשמה'.

'פרוש התפלות והברכות לר"ן' גו קור' ברכות השחר עמי כב; 'לשמת אדם' ט ד; 'צדקת הצדיק' נט

לשמח אף בתורת חברינו

"והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו ובפיית כל עמך בית ישראל"

דרש רבי יוסף נחמיה קורניצ'ר רבה של קראקא:

מבקשים אנו שהן דברי התורה היוצאים מפינו והן אלו היוצאים מפיות כל בית ישראל יהיו ערבים עלינו, ובל נהיה כאותם צרי עין שרק דברי תורה היוצאים מפייהם חביבים עליהם.

'חדושי רבנו יוסף נחמיה' וצא

אשרי הזוכה ללמוד 'לשמה'

"כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה"

בפלים: "ולומדי תורתך לשמה" אנו מבקשים שנוזכר ללמוד תורה לשמה, וכפי שצא האבודרהם' כאן לדברי הספרי (עקב מח): "שפא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאקרא חכם, בשביל שאשב בישיבה, בשביל שאצטרף ימים לעולם הבא, תלמוד לומר (דברים יא ג'): 'לאהבה את ה' אלקיכם' - ללמוד מפל מקום, וסוף הכבוד לבא".

שלוש שיטות נאמרו בהגדרת 'למוד לשמה':

- א. ללמד כדי לקיים מצוות השם; תברך שצונו לעסוק בתורה (רש"י פניני תשמה; רמב"ם תשובה י ה).
- ב. ללמוד על מנת לעשות ולקיים (ספר חסידים' ז; 'מגיד משנה' ח"ת י א).
- ג. ללמוד 'לשם התורה' - כדי לדעת את התורה ולהבינה (רא"ש דברים סב א ד"ה ודבר קהו; 'נפש החיים' ד ג).

'בחירה' מתוך 'כפיה'

"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו"

במסכת עבודה זרה (ב ב) מובא שבטרם נתן הקדוש ברוך הוא את התורה לישראל, סובב בין כל האמות, ורק לאחר שסרבו לקבלה נתנה לישראל. לאור זאת יש לתמה על לשון: "אשר בחר בנו מכל העמים", הלא לא נתנה לנו אלא לאחר שכל העמים לא הסכימו לקבלה?

פרש המהרש"א: בהמשך דברי הגמרא שם מובא שכפה הקדוש ברוך הוא על ישראל את ההר כגיגית כדי לאלץ לקבל את התורה. נמצא שבעוד שלשאר האמות אפשר לסרב לקבל את התורה, בנו הוא 'בחר' בכך שכפה עלינו לקבלה.

עוד פרט רבי יהונתן איבשיץ: אמות העולם כפופים לטבע ולמזל, ולפיכך אף שהצעה להם התורה, לא היה ביכולתם לקבלה שכן היא מנגדת לטבעם ולמזלם. אף בישראל 'בחר' בכך שהעלה אותם מעל למזל, וכך הכשירו לקבל את התורה.

מהרש"א ח"א ביצה כה ב; 'עירות דבש' ח"א דרוש ח

יהודי יקר!

המצוה הראשונה שעליה נצטוונו בעשרת הדיברות, היא מצוות האמונה, שהיא כידוע 'מצוה תמיידית'. ענינת אמן נתקנה כדי להשריש מצוה זו בלבנו לאורך כל שעות היממה ללא הפסק רבנו פתני בשלח יד לא). בכל פעם שאתה עונה 'אמן' בכונה, אתה מקיים בכך את מצוות האמונה, שהיא יסוד לכל התורה כלה. כפי שאמרו חכמים (מכות כג א): "תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה... בא חבסוקו והעמידן על אחת (חבסוק ב ד): 'צדיק באמונתו יחיה'".

תענה אמונים

פנינים ובאורים בסדר התפלה

ברכת על נטילת ידים

פני עבודת המקדש

צוהה התורה על הפהנים לרחץ את ידיהם ורגליהם במים טהורים עבודת המקדש, ככתוב (שמות ל ט): "בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה". ותרגם אונקלוס: "ירחצו" - "יקדשו", כלומר שבאמצעות הרחיצה ממי הכיור, מקדש הכהן את ידיו לעבודה.

מפאת קדושת ידים ורגלים שנהגה בזמן עבודת המקדש, למדו חכמים את מצוות נטילת ידים שחרית לפני התפלה: עם שחר, נעשה האדם כפריה חדשה ועליו להודות על שגברא על שפח את ה' ולברך לשמו. לפיכך עליו להתקדש ולטל ידיו מן הכלי, ככהו שמקדש ידיו מן הכיור קדם עבודתו (רשב"א, שו"ת ח"א ס' צא).

ברכת על נטילת ידים

עבד למלך בשר ודם, המשרת את מלכו, מצפה שיכיר לו המלך טובה על כך, ובדאי שלא יעמד להודות ולברך את המלך על כל פעולה שעושה במצותו. לא כן יהיה, שכל עת שהוא זוכה לקים את מצוות הבוה, מקפיד הוא לברך ולהודות לבוראו. בכך מצהיר הוא שהוא אינו מקים את המצוות משום שהן צרף הבוה היחידה, אלא מתוך הכרה והבנה שקיים המצוות הוא תועלת עבורו להעלותו ולקדשו. "לזה אנו אומרים אשר קדשנו במצותיו, כלומר כי קדשה ופרישות ומעלה היה לנו להיותנו מצוים במצותיו". (בית אלקים לזמב"ט) שער התפלה טו.

ככל ברבות המצוות אף למצוות נטילת הידים תקנו ברכה: "אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים", אף שכאמור אין זו מצוה מן התורה, מפל מקום תקנו בברכה לשון: 'וצנו', שכן צונו הקדוש ברוך הוא לטעם בדברי חכמים, ככתוב (דברים יא): "על פי התורה אשר יורו... לא תסור מן הדבר אשר יצונו לך" (רמב"ם ברכות ו).

'נטילה' ולא 'רחיצה'

לכאורה יש להבין, מדוע בחרו חכמים לתקן בנסח הברכה: 'על נטילת ידים', ולא: "על רחיצת ידים", שהלא זו לשון הדומה יותר ללשון הפסוק (שמות ל ט): "ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו"?

לשאלה זו נדרשו רבותינו ופרשו בכמה אפשרים:

- א. הערוך (ערוך נטל ט) פרש כי בזמנם הרחיקו את הית' נעשית באמצעות כלי מיוחד ושמו היה 'נטלא', על שם כלי זה מברכים על נטילת ידים.
- ב. בספר הפרדס לרש"י (עניני נטילת ידים) הביא בשם רב האי גאון, שהוא משום שאמרו חכמים (סוטה ד ט) שהנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה, ונטילה משמעותה הרמה ככתוב (שעשה סג ט): "וינטלם וינטאם".
- ג. יש שפרשו שתקנו לברך בלשון זו, כדי להדגיש שמצוה זו לא נועדה לרחיצה בעלמא להסרת הזאמה מהידיים, אלא לטהרן וכך להעלות את דרגתן, וכאמור נטילה משמעותה הרמה (סדור אוצר התפלות - עין תפלה).

ברוך מקור הברכה אמה, ה' אדון הכל אלקינו תקיף ובעל היכולת ובעל הכחות כלם מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לטוב בקול דברי חכמים שחורו לנו על נטילת ידים מן הכלי.

אמן - אמת שעלינו להודות לה' על שקדשנו במצותיו וצונו לטוב ידים שחרית.

מכתבי אמונים

מכתבים מקוראינו הנאמנים

למערכת עלון 'וכל מאמינים'

בלומיך בסדר הדף היומי את המשנה המפרטת את ל"ט אבות המלאכות (שבת עג א), הרהרתי כי מלאכת 'מכה בפטיש' היא ההגדרה המדויקת לפעולתה של עגית אמן. ההפאה בפטיש אינה מגדרת 'מלאכה' מצד עצמה אלא בשעה שעל דה נגמרת עשית הכלי. כך 'אמן' - אין לה משמעות מצד עצמה, אלא כאשר היא באה לאמת ברכה או בקשה. עגית האמן היא המכה בפטיש שבאמצעותה נשלמת הברכה, ובד בבד היא גם הפטיש הנוקש על שערי גן עדן.

בברכה שלמה,

מ.ר. - ליקווז, ניו ג'רזי.

מעשה אמונים

ספור שבועי על אמן ותפלה

גשם בחג העצרת

התקור, נעמד לפתע הרב ממקומו במזרח בית המדרש. הוא שלף בקבוק 'משקה' מעורר ומזג לבני חבורתו, אחר בקשם לאזר חיל ולהתאמץ יתר מכחם בתפלה ובבקשת רחמים למשן יתקדש שמו יתברך ותתבטל הגזרה.

בני החבורה שזה עתה סימו את כל ספר התהלים, לא אחרו לקיים את מצוות רבם. הם העתירו בדמעות שליש לפני ה' כי יקדש את שמו בעולם, וכדברי רבם יגרום שהחילים יהיודים לא יצטרכו לעבד ביום הקדוש.

השחר עלה, אולם לדאבון לב בני החבורה, השמים נותרו בהירים כפי שהיו. המהרש"ם יצא לטבילת השחר, וכאשר נוכח בדק עצב על פני תלמידיו, הרגיעם באומרו: "עוד תראו שתפלתנו תתקבל. הלא גודאי אין רצון ה' שיתחלל שמו יתברך על ידי רשע ערץ שפנה".

בה בעת, במרחק קילומטרים ספורים משם, טפס הגנגל הגאה על סוסו ופנה ברכיבה בוטחת לעבר הקסרקטין, תוף שהוא אינו מתאפק מלשלח מפעם לפעם מבטי נצחון לעבר השמים הבהירים. בהגיעו למקום מגורי החילים תקע קצובות בחוצרזה, אות לכך שעל החילים להתניצב באפן מדי בגזרת היציאה.

כמה דקות לאחר מכן כבר המתה רחבת היציאה מהמון החילים שגראו דרוכים לקרב. תרועת היציאה כבר נשמעה, אלא שזהו בפתע פתאום התרחש הבלתי אמן.

בהפתעה מחלטת החלה לגשב רוח עזה ויצמתיית, ובד בבד התפסו השמים בעבים קולות רעמים מחורדים החלו להשמע, וברקים החלו לברק. רעמים ספורים לאחר מכן החל לרדת גשם נו בעצמה שכמוה לא הפירו החילים. בגדיהם נספגו במים, כלי נשקם יצאו מכל פעולה, וכל גופם רעד מקור. בתחלה נסה המפקד קשה הערך ללמע בעד חיליו מלהפגס תחת קורת גג. הוא נסה להכריז נואשות כי אין כל שנוי בתכנית... אולם עד מהרה הבין כי אם לא יתעשת ויפגע, עלולים החילים לכלות בו את עצמם, ומיד הורה לכל הנאספים לשוב לאהליהם.

לרמז עבה יותר לא היה הגנגל זקוק. הגשם המשיך לרדת בצעף, והמפקד שחשש לשלום חיליו אשר גרו באהלים דולפי מים, מהר להריץ את סוסו לעבר בית הפנסת שבו התפלל המהרש"ם. בהגיעו למקום בקש להפגס כדי לחלות את פניו של 'מלאך האלקים' - כלשונו, ולבקש את סליחתו על שהחזיר פניו כנגדו.

"אנא, יסלח לי הרב", פנה המפקד בהכניעה, "נוכחתי לראות כי אכן, אין פאלקי ישראל וכמלאכיו, עושי רצונו. מבטיח אני לרב שמפאן ואילך אמצא כל בקשה שתפנה אלי ממנו, ואין הוא צריך יותר אף להטריח עצמו להגיע אלי. מתחבב אני להעמת אף לבקשה שיפנה אלי באמצעות שליחיו, ואשתדל ככל יכלתי למקאה".

מיום זה ואילך הפך המפקד ליחסיד נלהב של המהרש"ם. ובעת שנשבה ארון האלקים, בפטירתו של המהרש"ם, אף צעד בראש גודו חילים אחרי משתו כדי לחלק לו כבוד אחרון, תוף שדמעות זולגות על פניו הקשוחות.

דרכי שלום - אהל שם אות לא

היה זה בקורו של ערב יום טוב חג השבועות, זמן מתן תורתנו. דמותו ההדורה של גאון פוסק גליצה ורבה של ברעזאן, הגאון המפלא רבי שלום מרדכי הפהו שבדרון וצ"ל המבנה בסלודין המהרש"ם מברעזאן, היתה כגוד מחלט לאוירה הגשה אשר שררה בקסרקטין הצבאי הסמוך לברעזאן.

מה הוא חפש במקום דוקא בערב יום קדוש זה? רבי שלום מרדכי, כרבה של העיר הסמוכה, קבל על עצמו את האחריות לדאג אף לאותם חילים יהודים ששרתו במחנה הצבאי. הוא הגיע למקום כמדי ערב יום טוב כדי לפגש את הגנגל האחראי על הפלגה המחוזית ולבקשו כי יואיל לפטר את החילים היהודים משרות ומהשתתפות בתרגילים בשני ימי החג.

רבי שלום מרדכי הסתייע כמו תמיד בצו מלכותי שנתן שנים ספורות קדם לכן מידי הצאר הרוסי בכבודו ובעצמו, שבו העניק הצאר חפשה לחילים היהודים בכל מחנות הצבא. משום מה, המפקדים בשיט לא טרחו לקיים מאליהם את דבר הצו, וכמעט תמיד הצרף הרב 'להזיז' להם את קיומו. בדרך כלל המענה היה חיובי, אולם הפעם דבר מה השתבש.

עוד בטרם הספיק המהרש"ם להביע את בקשתו, וכבר הביעו פניו של הגנגל סריב עקש: "הפעם, רבינו, זה לא אפשרי! אנו פותחים מחר בתרגיל ארך ורחב הקף שיצריך התנגיטות מחלטת של כל הגזדים. לא נוכל לאפשר חפשה לאישי", הכריז נחרצות. המהרש"ם נסה לנפח לעמיתו בעתק הצו המלכותי שנתן הקיסר, אולם הלה כלל לא התרגש: "הפעם הוראה זו נוגדת את חקי הצבא", סתם ולא יותר.

בתחלה נסה המהרש"ם לפנות למפקד הערץ בדברים היוצאים מן הלב, אולם הלה דחה את הדברים בגסות, ובשלב מסים אף החל לפער פיו על ה' ועל משיחו, ורמז לא יצלח.

בשלב זה לא יכול היה המהרש"ם לשתק. הוא עטה על פניו ארשת רצינית ואמר למפקד: "דע כי השם יתברך צונו לשבות בימי החג; השמים והארץ - שלו הם, ואם רצונו שששבות בימים הקרובים, יכול הוא להוריד שטף של גשמים מן השמים ועל כרחי ימנע התרגיל המתקנ".

כשמע המפקד את דברי הרב, החל למלא את פיו בחפז. הוא הביט אל השמים הבהירים ואמר לעצמו: "ידי, חבל כל לבנו את זמנך ואת זמני. הלא השמש הקופחת בעצמו של יום מעיד כאף עדים כי אין ממש בדבריה, וכי מי יוכל להוריד גשם בעת שפזו...!!"

"אלקי ישראל הוכיח את יכולותיו לשנות את הטבע כבר אין ספר פעמים", נסה המהרש"ם להשיבו. ואף הביא סמוכין לדבריו מנס קריעת ים סוף, מהחמה שעמדה ליהושע וממעשים רבים נוספים שארעו במהלך הדורות, אלא שהגנגל עז הפנים אף לא טרח להגיב, רק קם ממקומו באומר: הפגישה הסתיימה...

כאשר יצא המהרש"ם בשברון לב ומפח נפש מבעד לשער המחנה הצבאי, אמר למלוה: "אנו עשינו את שלנו, ומעתה אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, אשר בודאי יכול לקדש את שמו למשן יראו כל הארץ כי שם ה' נקרא עלינו וייראו מפניו".

כמשך כל אותו היום זרחה החמה במלוא עזה, ואף בליל חג השבועות - ליל המשמר, היו השמים בבהירותם, והכוכבים זהרו במלוא עצם. היה מי שסבר כי אף המהרש"ם השלים עם רע הגזרה, אלא שבאישון לילה עם סיום אמירת

וכאשר תקום מן הספר, תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקימו. (אגרת רמב"ם)

"בני אמונים" ת.ד. 102 בני ברק | פקס. 08-9746102 | מייל. 9139191@gmail.com | ניתן לקבל עלון זה במייל מידי שבוע

עניני שבת